

SZEMLE

Pihurik Judit – Kordé Zoltán – Bencsik Péter

Egy helytörténeti tankönyv: mérőföldkő a székelység történetének tanításában*

A szerzők által „székelységtörténeti tankönyvnek” nevezett kötet különleges kiadvány: történelmi, földrajzi, művelődés- és kultúrtörténeti szempontból foglalja össze a székelységgel kapcsolatos tudnivalókat. Szerzői bizonyára nem voltak könnyű helyzetben, mert számos elvárással kellett szembenézniük. Talán nem is véletlen a kötet alcímében jelzett terminológiai bizonytalanság: egyszerre kézikönyv és tankönyv, ugyanakkor minden, a székelyek története iránt érdeklődő személyhez is kíván szólni. Ez az összetettség hiánypótló jellegéből is adódik: eddig nem született még a székelyek történetét a kezdetektől napjainkig feldolgozó munka. Mindez ugyanakkor veszélyekkel, problémákkal is jár, hiszen a kötet szakmai (történetési), szakmódszertani-pedagógiai, sőt politikai célokat is be kíván tölteni. A nagyközönségnek, érdeklődőknek, illetve az általános iskola VI. és VII. osztályos tanulói számára szóló mondatok, gondolatok emiatt a kötetben gyakran keverednek, ami metodikai szempontból kifogásolható. A kötet – amelyen a tankönyv megnevezés tudomásunk szerint merőben szimbolikus, hiszen nem egy hivatalosan engedélyezett, tankönyvlistán szereplő műről van szó – nyilvánvalóan a székely közösségi identitás építését is szolgálja. Ezzel nincs is semmi probléma, pusztán azt szeretnénk jelezni, hogy ennek nem feltétlenül egy tankönyvben lenne helye. Különösen a 7. lecke alcíme (*A működő székely autonómia*) és a lecke végén található olvasmány (*Társatlan-e a székely autonómia?*) mutat pl. politikai motivációkat is. Ilyen sokrétű célkitűzésnek egyetlen kiadvány nyilvánvaló okokból nem tud egyaránt magas színvonalon megfelelni.

A tankönyvet illetően legelőször arra a kérdésre kell választ adni, hogy indokolt-e, jogos-e egy önálló, csak a székelység történetét tárgyaló iskolai

* Hermann Gusztáv Mihály et al.: *A székelység története*. Kézikönyv és tankönyv az általános iskolák VI. és VII. osztályai (valamint minden érdeklődő) számára. Csík-szereda–Sepsiszentgyörgy–Székelyudvarhely, 2012.

tankönyvet kiadni. A válasz szerintünk igen, de egy olyan igen, amely csak megszorításokkal és több kritérium teljesítése esetén mondható ki. Ezek közül a legfontosabb az, hogy egy ilyen tankönyvnek a *magyarság történelmén belül*, ahhoz *szervesen kapcsolódva* kell a székelység történetét bemutatni, máskülönben egy hamis, soha sem létezett históriát sulykolna a tanulóknak. Szerencsére a kiváló szerkesztői és szerzői gárda (melynek sorait a székely történeti kutatások számos jeles, elismert személyisége erősíti), tisztában volt e követelmény súlyával, és már az *Előszó* egyértelműen rögzíti, hogy Székelyföld sohasem volt önálló ország vagy államalakulat, a székely történelem pedig része „*a magyar és azon belül az erdélyi történelemnek*”, miként a „*székelység is szerves alkotó része a magyar népnek*” (3–4. o.). Ezt a helyesen leszögezett alapelvet a tankönyv többnyire sikerrel követi, sajnos nem mindig tudja azonban átültetni a gyakorlatba. Ennek legkirívóbb példája az, hogy az 1606-os állapotokat bemutató térképet leszámítva egyetlen olyan térkép sincs, amelyik a Magyar Királyságon belül mutatná be Székelyföld földrajzi elhelyezkedését! A középkori, majd később az újkori Erdélyről, illetve magáról Székelyföldről több szépen kivitelezett térkép is készült, a történeti Magyarországról viszont lényegében egy sem (1606-ban természetesen csak a három részre szakadt Magyarországot mutathatja be a kötet). Ez viszont akaratlanul is azt sugallja a tankönyvet használó, a vizualításra ebben a korban fokozottan érzékeny tanulóknak, hogy a székelyek és a Magyar Királyság között csak formai, elhanyagolható kapcsolatok voltak, ami természetesen szöges ellentéte az igazságnak. Ugyanez a helyzet a 20. század kapcsán is: nincs olyan térkép, amely Románián belül tüntetné fel a Székelyföldet. További észrevétel, hogy a tankönyv a szöveges részben is sokszor a kelleténél kevesebbet utal a magyarországi (értsd: Székelyföldön, Erdélyen kívüli) fejleményekre. Ezeket a csatolásokat az sem helyettesíti, hogy – miként az *Előszó* is jelzi – a magyar tannyelvű osztályokban e korosztálynak tanítják a magyar történelmet heti egy órában (4. o.). A székelységre való koncentráció okozhatja azt is, hogy a kötet nem hívja fel a figyelmet az 1952-ben létrehozott Magyar Autonóm Tartomány legfőbb negatívumára sem: nevezetesen arra, hogy a tartományon kívüli szórványmagyarság anyanyelvi oktatását, kisebbségi jogait épp a létező területi autonómiára való hivatkozással szüntették meg, illetve korlátozták. Ezért minősítették a tartományt történetének kutatói kirakatnak, magyar gettónak, esetleg üvegházknak.¹

1 A kérdés historiográfiájáról, a teóriákkal kapcsolatos vitákról lásd: Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-1960)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008. (különösen: 425-428.)

A fenti kérdés felmerülhet oly módon is, hogy vajon nem lett volna érdemes egy olyan tankönyvet kiadni, ami a teljes erdélyi magyarság történelmére vonatkozna. Ilyen tankönyvek természetesen már ma is léteznek, s várhatóan a későbbiekben is születni fognak. (Ezek esetében értelemszerűen szintén hangoztatni kell a magyar történelemmel való kapcsolódási pontokat.) Ugyanakkor van létjogosultsága annak, hogy a máig egy tömbben élő székelyek magyar nyelvű iskoláiban ne csak Erdély (és Magyarország) történetét ismerjék meg, hanem szűkebb pátriájukét is. Ilyen értelemben a kiadványt egyfajta helytörténeti tankönyvként is üdvözölhetjük, s azt reméljük, hogy a jó példát követve más Kárpát-medencei területeken is születnek majd helytörténeti tankönyvek a mai határokon belül és azon túl egyaránt.

A székelység történetére vonatkozó, a legmodernebb tudományos eredményeket mai, korszerű pedagógiai elvek alapján bemutató tankönyv kiadása annál is inkább indokolt, mert a romániai tankönyvpiacra, és azon belül elsősorban a magyar nyelvű történelem tankönyvek kínálatában egészen a közelmúltig ilyen igényes kivitelű (jó minőségű papíron megjelenő, színes nyomtatású, vizuálisan is figyelemfelkeltő stb.) tankönyvek nem léteztek. Külalakjában a most tárgyalt kötet mindenképpen jelentős előrelépés. Néhány külső vonása a szegedi Mozaik Tankönyvkiadó általános iskolai történelem tankönyvcsaládjának hatását is tükrözi (a fejezetek előtti dupla bevezető oldal a nyitóképpel, a fejezetek színkóddal ellátása, a tördelés stb.).

A tankönyvet két szempont alapján szeretnénk értékelni: egyrészt módszertanilag, a taníthatóság kritériumai alapján, másrészt pedig szakmai szempontok szerint.

A szerzők a kötetet bevezető *Előszó*ban világosan megfogalmazták célkitűzésüket: „az akadémikus történettudomány” és a mítoszok különválasztásának igényét. Munkájuk jó kísérlet arra, hogy bemutassák, hogyan lehet a köztudatban meggyökeresedett nézeteket, hiteket és tévhiteket kezelni egy tankönyvben, nem szembeállítva azokat a tudományos eredményekkel, hanem kijelölve helyüket a téma megközelítésében. A szerzők – nem hiába kiváló szakemberek – elkerülték a mítoszokkal kapcsolatos csapdát, s megtalálták a helyes egyensúlyt: mindig a történettudomány eszközeivel igazolt – vagy legalább valószínűsített – eredmények talaján állnak, de a mítoszokat sem számúzik a könyvből. Igaz, ezekről mindig megmondják, hogy forrásértékük nincs vagy vitatott. Közzétételük ugyanakkor színesíti, könnyebbé teszi a székely múlt megismerését, valamint a legendák, mondák továbbélésével segíti a tradíciók és a székely identitás továbbélését. A szerzők nem állítják szembe a hagyományt és a tudományos tényeket, így nem rombolják a mitikus múltfelfogás identitást erősítő szerepét – még akkor sem, ha ese-

tenként megvilágítják egy-egy motívumnak a keletkezéstörténetét, nem a távoli múltba vezető gyökereit is. A szerzők e törekvése módszertanilag is támogatható, hiszen úgy segítenek szembenézni a mítoszok és a történeti feldolgozások közti különbségekkel, hogy közben tanítani igyekeznek olvasóikat az előbbiek értelmezésére.

A tankönyv minden tekintetben megfelel a tudományos kritériumoknak. A szerzők valamennyien saját korszakuk elismert tanárai és kutatói, akik a legújabb tudományos eredményeket is jól ismerik, és ezeket be is tudták építeni a kiadványba. Néhány kisebb-nagyobb koncepcionális vagy ténybeli problémára ugyanakkor fel szeretnénk hívni a szerzők és szerkesztők figyelmét. Ezek javítása véleményünk szerint szükséges ahhoz, hogy a munka még inkább megfeleljen saját célkitűzésének.

A szöveg szerint a széki önkormányzatisággal kapcsolatos „feladatokat a szék választott tisztségviselői látták el. Ezek a következők: a hadnagy vagy kapitány [...] a székbíró” (40–41. o.). Ezzel szemben az igazság az, hogy az említett tisztségek viselése előre meghatározott szigorú sorrend szerint körbejárt az erre jogosult nemek és ágak között, miként ez a 16. századi lajstromokból egyértelműen rekonstruálható. Vagyis a tisztségviselők nem választás útján jutottak pozíciójukhoz, amelyet egy évig töltöttek be. Ugyanitt felbukkan az a közkeletű pontatlanság, amelyet egy történelmi tankönyvben nem lenne szabad továbbterjeszteni. Az erdélyi rendiséggel kapcsolatosan a szöveg kétszer is úgy fogalmaz, mintha a kápolnai unióban szerepelne a három erdélyi rendi nemzet elnevezése, az *Unio Trium Nationum*. A késsel szedett oldalszövegnek (41. o.) egyenesen ez a címe: „A kápolnai unió. (Unio Trium Nationum)”. Az igaz, hogy az 1437-es kápolnai unió tekinthető az erdélyi rendiség egyik első megnyilvánulásának mind tartalmi, mind pedig terminológiai szinten, de ez valóban csak a kezdeti lépéseket jelentette. A „rendi nemzet” jelentésű *natio* szó ebben az iratban elő sem fordul, csak hosszú évek múltával fog az erdélyi rendek megnevezésül szolgálni. Az *unio* kifejezés is más összefüggésben, „testvéri szövetség” (*unionem... fraternam*) szerepel itt. A tankönyv tehát azt a látszatot kelti, mintha az erdélyi rendiség, elnevezésével együtt, egy csapásra létrejött volna a kápolnai egyezményvel.

Nem teljesen világos többek között az sem, hogy a tankönyv miért foglalkozik hosszasan egyes uralkodókkal, másokat viszont meg sem említ. Ez a helyzet pl. Luxemburgi Zsigmonddal (1387–1437), akivel külön oldalszöveg foglalkozik, s kétszer is említést nyer az a tény, hogy hadi szabályzatában előírta, hogy a székely ispán két bandériumot köteles kiállítani. Ennyi erővel Szent Lászlóról vagy Nagy Lajosról is lehetett volna önálló portrét

készíteni, hiszen legalább annyi – vagy több – székely vonatkozásuk volt, mint az egyébként tényleg kiváló uralkodóként számon tartott Zsigmondnak. Itt jegyeznénk meg, hogy a tankönyv adatával ellentétben a székely ispáni és a vajdai tisztség végleges összevonására nem 1462-ben, hanem 1467-ben került sor, miután az utolsó önálló székely ispán, Daróci János decemberben elesett a moldvai hadjáratban.

Bántó hiányosság, hogy a székelyek haditetteit taglaló részben (50–53. o.) szó sem esik a székelység egyik legismertebb és talán legdicsőségesebb haditettéről, az 1340-es évek közepén a moldvai tatárok elleni hadjáratokról, amelyekben a székelyek fényes győzelmeket arattak az ellenség fölött. E hadjáratok leírása kapcsán olvashatunk először a székelység körében meglévő Szent László kultuszról is.

A tankönyv részletesen foglalkozik a Hunyadiak – főleg Mátyás – és a székelyek viszonyával (56–57. o.) Beszél többek között az 1466. évi zabolai határozatokról, az 1463. évi hadiszabályzatról, az 1473. évi katonai rendzészéről. Mátyásról megállapítja, hogy igyekezett jó kapcsolatban lenni a székelyekkel, „*odafigyelt panaszaikra, kívánságaikra... az előkelők és a közszékelek vitáira*”, erősítette (apjához hasonlóan) a székely rendiséget, öngazgatót. Érthető, hogy a kolozsvári születésű nagy királlyal kiemelten foglalkozik a könyv, az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a viszony nem volt ennyire idilli. Elég csak az 1467. évi erdélyi felkelésre gondolnunk, amelynek ugyan az akkori vajda és néhány báró volt a vezetője, a tömeget viszont az erdélyi rendek adták, köztük a székelyek. A Mátyás elleni szövetséglevelet a székely előkelők is aláírták, miképpen a köznemesekhez és a szászokhoz hasonlóan közülük is jó páran áldozatául estek a lázadás leverése utáni megtorlásnak. Nem véletlen, hogy a felkelés nyomán a király legfőbb törekvése az erdélyi rendiség olyan szintű ellenőrzése és meggyengítése volt, hogy többé ne veszélyeztesse hatalmát.

Korábban említettük, hogy a tankönyvben egy kivétellel sajnos nincsenek a Székelyföldet Magyarországon belül ábrázoló térképek. Ugyanígy hiányát érezzük egy olyan térképnek, amely a Székelyföldön, illetve Erdélyen kívüli székely csoportokat, telepeket ábrázolja. A szöveg ugyan röviden megemlíti, hogy a székelyek egy csoportja Biharból érkezett, mások pedig az ország egyéb részeiből (35. o.), de nem ejt szót a forrásokból ismert nagyvátyi, pándorfői, illetve az Ugocsa (más vélemények szerint Nyitra) megyében elhelyezkedett csoportokról. Márpedig ez (esetleg kiegészítve az Erdélyen kívüli *Székely* alakú helynevek ábrázolásával) nem csak topográfiai, de társadalomtörténeti szempontból is hasznos lett volna: szemléltette volna, hogy a székelyek az Erdélybe való telepedés előtt szétszórt csoportok-

ban (gyakran a határok közelében) éltek, illetve azt, hogy sokan közülük a várnépek közé tartoztak, ami sokkal kötöttebb és alacsonyabb jogállást jelentett, mint amelyet az Erdélybe költöztetett társaiknak sikerült elérniük.

Több alkalommal (118. és 126. o.) is utal a tankönyv szövege az 1849 utáni „passzív ellenállás” jelenségére, amely a magyar történelemtudomány bevett fogalmai közé számít. Egyes újabb kutatások azonban arra utalnak, hogy egy mítoszlól van szó, nem valódi történelmi jelenségről. A magyar nemesség nem húzódott vissza a vármegyei politizálástól oly módon, ahogy a passzív rezisztencia fogalma ezt sugallná. Az 1848 előtti és 1849 utáni vármegyei hivatalnoki karban igen nagy arányban kimutatható a kontinuitás. (Más kérdés persze, hogy Pap József erre vonatkozó kutatási eredményei a magyarországi történész diskurzusban sem váltottak ki olyan hatást, mint ami indokolt lett volna.)²

Szintén nem elsősorban a szerzők hibájának látjuk, hogy a tankönyv meglehetősen elavult szemlélettel foglalja össze az első világháború előtti nemzetközi helyzetet: „*A háborúra Európa nagyhatalmai évtizedeken át készültek. Növelték hadseregeik létszámát, új, pusztító fegyverekkel szerelték fel azokat. [...] A német hadvezetés pillanatnyi technikai fölényének tudatában a sarajevói politikai gyilkosságot ürügyként használta a háború elindításához. [...] Az előző évek propagandájának hatására mindenhol lelkesen fogadták a háború kitörésének híreit.*” (134. o.) Ezek az állítások szinte kiiríthatatlannak tűnnek a magyar történettudományból, noha a marxi osztályharcos szemlélet alapján állnak, és a nemzetközi kutatások már az 1990-es években kétségbe vonták, illetve megcáfolták őket. Arról nem is beszélve, hogy a fenti mondatok a történelmet egy olyan eseményláncolatnak tüntetik fel, ahol minden eleve elrendelt, s ami másként nem is alakulhatott volna. Ezzel szemben tény, hogy épp a háború kitörése előtt a fegyverkezés csökkent, a nagyhatalmak közötti kiegyezésnek új esélyei nyíltak. A háború kirobbanása nem írható egyértelműen Németország számlájára (vagy legalábbis ezzel kapcsolatban nincs egyértelmű konszenzus), s mára az is nyilvánvaló, hogy a háborús lelkesedésről szóló beszámolók is a mítoszgyártók produktumai közé tartoznak.³

2 Pap József: *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2003.; uő: *A passzív ellenállás, a neoabszolútizmus korának mítosza?* *Aetas*, 2003. 3–4. sz., http://www.aetas.hu/2003_3-4/2003_3-4-17.htm. Egyúttal ezúton szeretnénk köszönetet mondani Pelyach Istvánnak a tankönyv 19. századi részeinek átnézéséért.

3 Vö. Ferguson, Niall: *The Pity of War 1914–1918*. Penguin, London, 1998.; Keegan, John: *Az első világháború*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2010. (eredeti megjelenése: Hutchinson, London, 1998.)

Helyenként kisebb pontatlanságok is maradtak a kötetben. Ilyen pl. a 125. oldalon a „törvényhatósági jogú szabad királyi város” kifejezés, amely két, időben egymástól elkülönülő fogalmat von össze. A 148. oldalon közölt Ciano-anekdota nem a Szovjetunióknak, hanem az Egyesült Államoknak küldött hadüzenet kapcsán keletkezett 1941 decemberében. Hibás fogalomhasználat a Securitate és az ÁVH esetében a *titkosszolgálat* (159. és 161. o.), helyesebb lenne a politikai rendőrség kifejezést használni.

A kötet módszertani vonatkozású vizsgálatokor – tekintettel a „tankönyv” megjelölésre – elsősorban a taníthatóság szempontjait vettük figyelembe.

Tartalmi szempontból a lényegét érintő legfontosabb megjegyzésünk, hogy a kötet – erényei ellenére – jelenlegi formájában, az alább javasolt változások nélkül nem válhat hatékony, jól használható és tanulható tankönyvvé a VI., VII. osztályosok számára, amennyiben ez a 12–13 éves tanulókat jelenti. De kétséges, hogy akár középiskolások meg tudnának birkózni a kötet ismeretanyagával, eszme- és jogtörténeti, társadalom- és művelődéstörténeti fejezeteivel (pl. 39–40., 44–45., 53. o.). Tapasztalataink szerint ezen területeknek a kötetben használt fogalomkészlete és szakkifejezései jórészt meghaladják a korosztály képességeit, bár van példa jól árnyalt értelmezésre is (pl. a *nemzet* a 41., és a *székely autonómia* a 42. oldalon). Rendkívül eltér az egyes fejezetek terjedelme (2–12 oldal közt változik), ami az oktatásban szintén nehézségeket okoz. A leckék szövegében gyakoriak a három tagmondatos, három sornál is terjedelmesebb mondatok, amelyek megértése szintén meghaladja a megcélzott korosztály képességeit. Nem igazán tankönyvszerű a kötet tördelése sem, mert a képeket és az olvasmányokat nem különítik el megfelelően a főszövegtől. Vannak olyan olvasmányok, amelyek egy elválasztott szó után kezdődnek, majd az így megszakított főszöveg a következő oldalon folytatódik. Szintén nehezen olvashatóvá teszi a tankönyvet, hogy a kék alapon szedett, nyilván kiegészítő információnak szánt szövegek is gyakran átfolynak a következő oldalra. Az is előfordul (pl. a 150. oldalon), hogy egy bekezdés kellős közepébe betördelték a képeket vagy a táblázatot. Ez elvonja a gyerekek figyelmét, és nehezíti a megértést.

A kék alapon szedett oldalszövegekben érdekesebb lett volna nemcsak kiegészítő információkat közölni, hanem figyelemfelkeltő érdekességeket, anekdotákat, akár vicceket is. Jelenleg ugyanis nem egészen tisztázott ezen szövegek szerepe: itt kapnak helyet a fontosabb személyek életútját bemutató írások, de olyan szövegek is, amelyeknek inkább a kislexikonban lenne helyük (pl. különutas politika, 163. o.), sőt időnként a források is (pl. a Ki-

áltó szó, 140–141. o.). Gyakran van átfedés a főszöveg és az oldalszövegek között, sőt, akár két oldalszöveg között is. Legfeltűnőbb ez az 1562. évi székely felkelés esetében a 64. oldalon, amikor két helyen is szerepel a „Székely bánja” vár története: először „*A Székely Támadt (Csonka) vár*” címszó alatt röviden, majd a saját neve alatt hosszasan. A figyelmetlenséget rövid munkával ki lehet javítani, inkább csak zavaró, de nem súlyos tévedés. Zavarba hozhatja a gyerekeket az is, hogy a 149. oldalon az áll: 1940-ben Dél-Erdélyben „közel 400 000” magyar maradt, míg a 155. oldal azt közli, hogy Romániában maradt „mintegy félmillió” magyar. (A két adat közötti különbséget feltehetően a regáti területen élők okozzák.)

Nem hiányzik a történelem tankönyvek kötelező kellékének tekintett kislexikon sem a kötetből. A főszövegben azonban érdemes lenne csillaggal jelölni azokat a szavakat, amelyek megtalálhatók a könyv végén a fogalomtárban. Kissé esetlegesnek tűnik, hogy mikor került be egy-egy fogalom magyarázata a kislexikonba: van olyan idegen szó, amit zárójelben a főszövegben magyaráznak meg (pl. disszidál, koholt per), míg mások (akár szintén 1–2 szavas definícióval) a kötet végén látható gyűjteménybe kerültek be. Van olyan fogalom is, aminek hiányzik a magyarázata (szisztematizálás, 164. o.). Néhány esetben a rövidítések feloldása sem történik meg a 20. századi részben (pl. KB, IMSZ stb.).

A munka azonban tanári kézikönyvként eredményesen használható, és természetesen jó lenne, ha a tanulók – nem számonkérendő – olvasmánya lenne. Különösen, ha kiegészülne egy, az életkori sajátosságokat szem előtt tartó munkafüzetrel, amely a könyvhöz képes jobb, nem csupán a lexikális ismeretekből „mazsolázó” kérdéseket, feladatokat tartalmazna, feldolgozva az anyagnak a diákok által „émészthető” részét. Az egyes fejezetek után olvasható kérdések többsége ugyanis csupán az ismeretekre vonatkozik, elvéve akad közöttük vitára gerjesztő, gondolkodtató, képességfejlesztő (elemző, értékelő) feladat. Ugyanakkor olyan kérdések is előfordulnak, amelyekre a 12–13 éves korosztály tagjai nem fognak tudni választ adni. Pl. a 131. oldalon feltett egyik kérdés így hangzik: Mi a legszembetűnőbb különbség a székely szék és a vármegye között? A székely székekről a tankönyv 40–41. oldalán ugyan van erre vonatkozó információ, a megyék működéséről, jellegzetességeiről azonban a tanulók semmit nem tudhatnak. A gyerekek számára az is nehézségeket okoz, ha olyan szereplőkkel találkoznak a szövegben, akikről csak egy későbbi leckében tudják meg, hogy kik voltak egyáltalán. Vajon mit ért meg egy VI–VII. osztályos tanuló a II. világháborúról szóló leckében abból, hogy az Árpád-vonal betonbunkereit Ceaușescu robbantotta fel (155. o.)?

Fentieket figyelembe véve is vannak a könyvnek további módszertani erényei, ilyen a tantárgyak közti koncentráció lehetőségeinek sokoldalú kihasználása. Láthatóan törekedtek arra is, hogy a vastag betűs kiemelések szövege önmagában összeolvasva is érthető szöveget adjon. (E törekvés nem mindig sikerült hibátlanul, néhány esetben pedig feleslegesnek tűnő információkat is így emeltek ki.) Szintén a kötet erősségei közé tartozik a nagyszámú forrásközlés. Ezeket jól választották ki, általában az életkori sajátosságok figyelembevételével. E források igen plasztikusan mutatják be a tárgyalt időszak történelmének sajátosságait. Ezekhez azonban szintén érdemes lenne kérdéseket, elemzési szempontokat, feladatokat is kapcsolni.

A korrekt összefoglalók támaszkodnak a korábban tanultakra, a székelység története Erdély és a magyar történelem kereteibe illesztve tárgyalatik, bár helyenként túl terjedelmes az általános ismeretek felidézése (például az őskori és ókori társadalom kapcsán, 16–17., 19. o.). Időben előrehaladva azonban megváltozik a helyzet: a 19–20. századi történelem tárgyalása nem olyan tág kontextusban történik, mint a korábbi évszázadoké. Nem esik szó például a dualizmus kori magyar nemzetiségpolitikáról, a nemzetiségi törekvésekről, és a vonatkozó népességi adatok sem szerepelnek az anyagban.

Módszertani szempontból kifogásolható néhány további megoldás is. A könyv hangneme – a többes szám első személyű igealakok miatt – érzelmi azonosulást sugall (pl. 24. o.), ami tankönyv esetében kerülendő, így a szerzők ambíciójával is szembemegy. Félreérthető megfogalmazás egy helyen található, az 52. oldalon, amikor a szerzők a „székely paraszt” sztereotípiájának tartathatatlanságát fejtegetik. Itt magyarázatot azzal kezdik, hogy „náluk” a paraszt a műveletlen, faragatlan embert jelenti – de ez, mint közismert, „nálunk” is a szó egyik jelentésévé vált. A továbbiakban már árnyaltan értelmezik a sztereotíp megközelítés elutasításának okát, a szabad székely jogállásból eredő alapvető különbséget az alávett jobbágyi réteggel szemben. Itt már pontosan utalnak arra, hogy náluk a „paraszt” az alacsonyabb társadalmi státusú földművelők megkülönböztető elnevezése volt, akiket nem tartottak székelyeknek.

Hiányérzetet kelt Nyíró József életrajza (106. o.) is, mert nem mellőzhető politikai szerepvállalásának ismertetése. Nyilas szellemű megnyilvánulásai, parlamenti szereplése, a végsőkéig való kitartása a németek mellett elválaszthatatlanok karakterétől. A tankönyvekben (is) mindig a teljes politikai és életpálya megrajzolása szükséges, hogy a tanulók számára világos legyen: nem választhatók el egymástól az egyéni, művészi és a társadalmi-politikai élet különböző területein való megnyilvánulások.

Az óvatos fogalmazás időnként a nyelvhelyesség rovására ment, különösen a hibás központosítás értelemzavaró helyenként (például az *Előszóban*).

A tankönyvből érdemes lenne kigyomlálni a több helyen látható ún. terpeszkező szerkezeteket (pl. „került bejegyzésre”).

A kötet jól illusztrált, többnyire a „célközönségre” való tekintettel sikerült a megfelelő képeket kiválasztani, egyes térképeken azonban nehezen olvashatók a feliratok. Néhány rajz, illetve kép mellett ugyanakkor nincs felirat (pl. 159. o.), s így ezek hasznossága kérdéses. Egy későbbi kiadásban érdemes lenne az illusztrációkhoz, táblázatokhoz is kérdéseket, feladatokat megfogalmazni, hiszen így jobban ki lehetne használni a bennük rejlő oktatási-nevelési lehetőségeket.

Tankönyvet írni – főleg a célba vett korosztály számára – nehéz feladat. A kötet alapkonceptiójának is ellentmond azonban, hogy nem tartalmaz történeti művekből összeállított bibliográfiát, további szakirodalmi olvasmányokat. Vannak ugyan idézetek ismeretterjesztő munkákból, folyóiratokból (pl. Rubicon) a történész szerzők nevének feltüntetésével, de a megjelenés helye és ideje már hiányzik, s a könyvjegyzékben szakmunkákat már hiába keresnénk. Nem helyettesítheti a szakbibliográfiát az „*irodalmi fogódnak*” nevezett válogatott irodalmi művek jegyzéke vagy a „*filmajánló*” sem. Nem valószínű, hogy egy 12–13 éves gyereknek könnyebb lenne Eötvös József: *Magyarország 1514-ben c.* regényének vagy Vaszilij Jan a mongol birodalom történetét tárgyaló trilógiájának az elolvasása és megemésztése, mint egy ismeretterjesztő munkáé vagy szaktanulmányé, illetve történelmi szövegyűjteményé. Egy regény, film stb. mindig a művészeti szabadság keretén belül dolgozza fel témáját, tág teret engedve a képzeletnek és az alkotó ízlésének, ami természetesen a tudományos történetírás számára megengedhetetlen gyakorlat. A fiatal korosztály számára még a könyv által ajánlott tanári segítséggel is megoldhatatlan feladat a történetileg hiteles tények és a művészi hozzátoldás szétválasztása, ezért nélkülözhetetlen a szakbibliográfia pótlása a következő kiadások esetében.

Összegzésül megállapítható, hogy a könyv alapvetően jól elkészített, a tudományos kritériumoknak megfelelő munka, amely eredeti céljainak részben felel meg: egy népszerűsítő székelység történeti kézikönyv szerepét megfelelő szinten be tudja tölteni, tankönyvként való használatát azonban – legalábbis a magyarországi előírásokat tekintetbe véve – jelen formájában nem javasoljuk. A jelzett módszertani hiányosságok ugyanakkor viszonylag könnyen pótolhatóak. Tanári kézikönyvként a kötet már most is jól funkcionálhat, de a 12–13 éves tanulók életkori sajátosságainak egyelőre nem felel meg. Regionális megközelítése mindenképpen úttörőnek tekinthető, és anyagfeldolgozásának is vannak követhető megoldásai.